

945.6035
МІЖНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 2.

ІВАН ФРАНКО.

КАМЕНЯРІ.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ І ПОЛЬСЬКИЙ
ПЕРЕКЛАД. ДЕЩО ПРО ШТУКУ
ПЕРЕКЛАДАННЯ.

ЛЬВІВ 1912.

Із „Загальної Друкарні“, ул. Академічна ч. 8.

Ціна 20 сотиків.

ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІВАН ФРАНКО.

КАМЕНЯРІ.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ і ПОЛЬСЬКИЙ
ПЕРЕКЛАД. ДЕЩО ПРО ШТУКУ
ПЕРЕКЛАДАННЯ.

Л Ь В І В 1912.

Із „Загальної Друкавнї“ Львів — Академічна 8.

399546
559

ПЕРЕДМОВА.

П. з. „Дещо про штуку перекладання“ помістив я в книжках 13—14 та 15—16 „Учителя“ з р. 1911 розвідку, в якій розібрано з історично-літературного та естетичного погляду мій вірш „Каменярі“, а також порівняно український оригінал із польським перекладом, якого dokonав молодий український письменник Сидір Твердохліб. З уваги на педагогічне значінє сеї розвідки для школярів та вчителів, яким аж надто часто бракує відповідного руководу для розбираня, пояснюваня та оцінки літературних творів, видаю її окремою книжечкою. Надію ся, що й по за шкільними сферами вона знайде собі прихильників і мати ме значінє для виробленя літературного смаку.

Львів, дня 11. червня 1912.

Іван Франко.

LETTER NO. 1

Dear Sir,
I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 11th inst. in relation to the matter of the
and in reply to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration.
I am, Sir, very respectfully,
Your obedient servant,
J. H. [Name]
[Address]

Very respectfully,
J. H. [Name]

[Signature]

Каменярі.

Переклади чужомовних творів, чи то літературних чи наукових, для кожного народу являють ся важним культурним чинником, даючи можливість широким народнім масам знайомити ся з творами й працями людського духа, що в інших краях у різних часах причиняли ся до ширення просвіти та підіймання загального рівня культури. Добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних Римлян, належали до підвалин власного письменства. Скільки скористали західно-європейські народи, Французи, Німці, Англійці та Італійці з перекладів творів грецької та римської старовини, се відомо кожному, хто лиш троха займав ся літературною та культурною історією тих народів. Золотий вік польського національного письменства в XVI в. може найяскравіше характеризується численними перекладами визначніших творів італійського письменства епохи Відродження. І в великоруським письменстві на початку нової доби його національного розвою побіч імен *Пушкіна*, *Гоголя* та *Лермонтова* стоять імена *Гнедича*, що переклав *Ілїяду*, та *Жуковського*, що між іншими переклав також *Одисею*.

Наше українсько-руське письменство в своїх перших початках князівської доби почало ся і довго жило майже виключно перекладами

з грецької мови. В новіших часах розвій сего письменства відбував ся серед таких незвичайних і аномальних обставин, що між иншими паростями духової діяльності також штука перекладання з чужих мов не багато могла розвинути ся. Та все таки на протязі століття свого розвою наше нове національне письменство крім визначних творців придбало собі також досить поважний ряд перекладачів, серед яких годить ся назвати назвати особливо *Степана Руданського* як перекладача *Ілїяди*, *Петра Ніщинського* як перекладача *Одиссеї*, *Куліша* як перекладача 13 драм *Шекспіра*, *Володимира Самійленка* як перекладача *Молієрового Тартюфа*, *Михайла Старицького* як перекладача сербських дум і пісень та численних інших творів із різних літератур та Павла Грабовського.

Особливо повстане періодичних видавництв, журналів з літературно-науковими цілями та газет із літературними претенсіями, причиняє ся багато до розвою перекладаної літератури. Ті видавництва, обов'язані ненастанно і періодично подавати читачам духову страву, і не можучи настарчити для сього оригінальних писань відповідної вартости, мусять давати читачам також переклади. Певна річ, періодичність таких видань і потреба подавати готове на певний час о скільки з одного боку побільшують число перекладачів, о стільки з другого змушують їх до поспіху. Се веде за собою ту недогоду, що переклади роблені людьми мало для них підготовленими, а ще до того поспішно публіковані без постороннього перегляду та критики, виходять слабими та недокладними. Бо-ж очевидна річ, що перекладане якого будь твору вимагає від перекладача доброї знайомости хоч найменше двох мов, а власне того, на який він

перекладає, чи се буде його рідний язык чи ні, а потім того, з якого перекладає. На жаль, про значну часть перекладачів, особливо наших, треба сказати, що вони в дуже малій мірі відповідають сему першому, елементарному вимогови штуки перекладання, дуже мало знають свій рідний язык, а тим менше чужі, або иноді ліпше знають чужий, як свій.

Не менше очевидна річ також, що для доброго перекладу якогось наукового твору треба бути добре обзнайомленим із тою наукою, до якої обсягу належить перекладаний твір. Се називається технічним терміном фаховість. Аби добре перекласти історичну працю, треба бути, загально беручи, фаховим істориком, або бодай на стільки обзнайомленим із історією та ріжними її помічними науками, аби при перекладаню не попадати в помилки. Те саме треба сказати про праці з обсягу природознавства та філософії, не говорячи вже про строго фахові учебники та досліди ріжних спеціальних наук. Певна річ, сама житєва практика здержує від таких спеціальних творів нефахових перекладачів, хоч ні жаль треба сказати, у нас нід перекладами шкільних учебників працювало не мало ділетантів з дуже слабим підготованєм.

Де в чому відмінні відносини заходять при перекладах літературних творів. Запотребованє таких творів у публіки більше, ніж творів наукових, та й перекладанє, особливо творів писаних прозою, видається лекшим, як перекладанє творів наукових. Хто з приємністю і сяким таким зрозумінєм прочитає літературний твір на чужій мові, особливо близькій до рідної, дуже часто почуває охоту перекласти його на рідну мову, і коли тільки має вільний час, бере ся до перекладання. Особливої компетенції для сього,

здається, не потрібно. Коли тільки переклад написаний доволі граматично і не грішить надто видними абсурдами, знаходять ся редактори й накладці, що надруковують його. Так повстає маса перекладів сумнівної вартости; що правда, для таких перекладів беруть ся звичайно твори невисокої літературної вартости, що йдуть на духову страву пересічної, мало освіченої публіки і відповідають її смакові. Але дуже часто такі ділетанти, маючи досить вільного часу, беруть ся до перекладання творів високої літературної вартости, мало доступних їх розумінню, а часто ще менше доступних їм своєю мовою; перекладають англійські або французькі, грецькі, латинські, або італійські твори з німецьких, польських або російських перекладів. В остатніх часах мода на твори датських, шведських та норвежських письменників сплodiла й у нас не мало перекладачів, що перекладають їх із німецької, польської або російської мови, не бачивши ніколи оригіналів.

Виїмкове становище нашого українсько-руського письменства витворило від недавнього часу потребу перекладачів, що вважають потрібним і можливим знайомити публіку інших народностей із творами нашого письменства. Твори наших чільних письменників, особливо *Шевченка*, *Марка Вовчка* й *Федьковича*, здавна притягали до себе увагу перекладачів, особливо серед російської та польської громади. Визначний російський письменник *Тургенєв* переклав „Українські оповідання“ *Марка Вовчка* на російську мову. *Шевченка* перекладали і перекладають на ту мову різні Росіяни і по російськи виховані Українці. З оповідань *Федьковича* дещо переклав на російську мову другий визначний письменник російський *Н. Златовратский*. Із

новійших українських письменників перекладають на російське залюбки оповідання *Коцюбинського*, *Грінченка*, *Винниченка* та й мої. Поезії новійших поетів якимось не знаходять охотників до перекладання їх на великоруську мову.

На польську мову зачали перекладати поезії *Шевченка* ще в 60-их роках минулого віку визначні польські письменники та поети *Сирокомля* (Кондратович) і *Леонард Совінський*, що не завагався перекласти *Гайдамаки*. Обік них треба поставити талановитого і тямучого перекладача *Горжсалчинського*, якого томик перекладів переважно ліричних поезій *Шевченка* вийшов у Києві незабаром по смерті поета. З *Федьковича* перекладано на польську мову дрібніші оповідання та поезії і подавано ті переклади в різних галицько-польських часописах. До перекладачів належав, тямить ся мені, також талановитий польський поет *Болеслав Червінський*. Тільки в найновіших часах дехто з молодших письменників українсько-руських, що володіють також добре польською мовою, почув потребу знайомити також польську публіку з плодами нашого письменства в більшій мірі, ніж се діяло ся доси. Працею таких перекладачів появили ся в польських перекладах збірки оповідань *Коцюбинського*, *Стефаника* та *Якова*. Вийшла в році 1009 збірка оповідань молодших українських письменників п. з. „*Młoda Ukraina*“, а з початком 1911-го року „*Antologia współczesnych poetów ukraińskich*“, przełożył *Sydir Twerdochlib*, wstępem zaopatrzył *Wł. Orkan*, rzeźbą ozdobił *Z. Kurczyński*. Ся антольоґія подає поетичні твори десятиох авторів із Галичини, десятиох із російської України, а двох буцїм то з Буковини, зовсім пер nefas, бо оба ті автори, *Остан Луцький*

і *Осип Маковей*, родом Галичани, і тільки часово пробували або пробувають на Буковині.

Про сю антологію говорити-му може колись ширше, а тепер зупинюся над найновішим перекладом *Д. Сидора Твердохліба*, а власне моєї поезії „Каменярі“, що появився в 20-ім зошиті другого річника часопису „*Życie*“, видаваного у Львові. *Д. Сидір Твердохліб* досить незвичайний перекладач, бо й сам дав себе пізнати як талановитий поет збіркою українських віршів „В свічаді плеса“. При тім він визначаєся тим, що дуже добре володіє польською мовою, надто живе в близьких і приятних зносинах із многими польськими письменниками молодшого покоління, і при тм успів здобути собі незвичайно широку як на галицького Русина духову культуру та виробити досить естетичний смак. Отим то я бажаю на його перекладах із української мови показати ширшій громадї деякі, що так скажу, секрети штуки перекладання, психічні явища та естетичні факти, які відчуває кождий тямучий читач, але які рідко хто усвідомлює собі виразно.

„Каменярі“ були написані літом 1878 р. і друковані у перше в збірці „Дзвін“ ст. 232—3, а потім передруковані в збірці поезій „З вершин і низин“, друге виданє 1893 р. ст. 54—55. Вірш був впливом тодішнього мого положення й настрою. Засуджений у процесі 1877-8 р. я вийшов із тюрми з тим почутєм, що всяка урядова кар'єра, спеціально-ж учительство, до якого я приготавляв ся ходячи на університет, для мене замкнена, а до того живо відчував ігровий настрій руської суспільности до тих ідей, задля яких мені довелося потерпіти більше як дев'ятимісячне тюремне заключенє, хоч я так само як і всі інші засуджені в тім процесі не належав

до жадної протизаконної організації. З другого боку я не менше живо відчував той горячий запал, з яким горнула ся до нових ідей часть галицько-руської молодіжи, і се викликало в мене при всій невідрадності економічних відносин той бадьорий, боевий настрій, яким визначалося розпочате *М. Павликом* і мною видавництво зразу місячника „Громадський Друг“, яке по двох місяцях, систематично конфісковане поліцією, перемінило ся на неперіодичні збірки „Дзвін“ і „Молот“.

Поемка „Каменярі“, се алегоричний образ громади працівників, що спільною важкою працею ламають скелю для промощення дороги. В основі сеї теми лежали конкретні вражіння робітників, що товкли каміне на дорозі (пор. моє оповід не „Вугляр“) і оповідання про пробиване залізничного тунелю в Карпатах біля Дуклі. В поемці, як і слід у алегорії, не означено ані часу, ані місця, але цілу акцію представлено як сонне видінє. Вона написана навмисно досить важким стилем, аби викликати зразу пригнобляюче, а потім освободжаюче вражінє. Хоча ціле оповіданє держане в першій особі (в формі „я“), то про те воно не має автобіографічного характеру і його треба вважати поетичною фікцією і плястичною проєкцією того настрою, який у ту пору переживав не тільки я сам, але певно й не один инший, хоч може й не відчуваючи його так живо.

Відповідно до основного настрою поемка написана довгими, тринадцяти-складовими віршами, т. зв. александринами, і строфами, з яких кожда зложена з пяти віршів, римованих по схемі *а б а а б*, при чім *а* має женські, а *б* мужеські рими. Все те несвідомо, працею поетичної творчости, обчислене на те, щоб підчас читання

строфи змушувало читача в середині строфи заперти дух, а при кінці відітхнути свободнійше. При всій оздобности стилю (*stylus ornatus*) я старався висловляти думки і малювати картини як найпростійше і найяснійше, не насилуючи ані складні ані языка.

Для бібліографічної повноти завважу, що моя поемка швидко по її опублікуванню була незнайомим мені автором перекладена на німецьку мову і опублікована в віденьському тижневнику „*Die Heimat*“ 1879 р. Я мав у руках той переклад, та не порівнював його тоді з оригіналом і не можу тепер сказати про нього нічого понад те, що перекладач подав мою поемку неримованими віршами.

З зацікавленням прочитав я польський переклад *д. С. Твердохліба*, і не можу заперечити, що він викликав у мене досить сильне вражіє. Не заперечу також, що се вражіє значно відмінне від того, яке викликає сам оригінал. Причина того лежить поперед усього в язиці і в технічних трудностях, які насуває переклад, особливо при языках так близько споріднених із собою і при тім так фундаментально відмінних, як українсько-руський і польський. Головна і при перекладі поезій найважніша ріжниця лежить у відмінности наголосів, бо коли руський язык, аналогічно до грецького, має ріжнородні наголоси, навігь ще ріжноріднійші, як грецький (назва села *Нагуєвичі* має наголос на четвертім складі, а *Тустановичі* на п'ятім від кінця, що в грецькій мові не трапляєся ніколи), то польський, аналогічно до латинського, має всі наголоси на передостатнім складі, а хочаби досягнути в віршу мужеський рим, треба доконче вживати односкладового слова.

Д. Твердохліб у своїм перекладі „Каменярів“ ужив той сам тринадцятискладовий розмір (при мужеськім рими він робить ся дванадцятискладовим) і оминув трудність римовання тим способом, що дає скрізь женські рими. Се надає кожній строфі лагіднійшу, неначе м'якшу тонацію, ніж черговане женських римів з мужеськими. Але перекладач не оминув сеї трудности при цезурі, яка в моїй поемці скрізь мужеська, і для того тут йому довело ся декуди насилувати польський язик, аби доконче дібрати односкладове слово.

По сих загальних увагах перейду до детального порівняння оригіналу з перекладом, що дасть мені змогу глибше вникнути в подробиці перекладової техніки, ніж загальне міркованє.

Я бачив дивний сон. Немов передомною ✓
 Безмірна, а пуста і дика площина;
 А я прикований ланцом залізним стою
 Під височенною гранітною скалою,
 А далі тисячі таких самих, як я.

В перекладі ся строфа виглядає ось як:

Widziałem dziwny sen. Tuż pod nogami memi
 Leżały, biegnąc w dal, ugory puste, spiące.
 Przedemną ściana skał, co chmur sięgała z ziemi;
 Przykutym do niej sam pętami żelaznemi,
 I towarzyszków też, podobnych mi, tysiące.

Зачну порівнанє від числа слів: у мене їх 30, у перекладі 34. Се дрібниця, до якої верну далі. В першій рядку по першій реченю перекладенім дословно Д. Т. опустил слово „немов“, що характеризує сонний привид, а слово „передомною“ переклав чотирма польськими, що ма-

ють по троха інше значінє. В перекладі другого рядка *д. Т.* допустив дієслово, якого в оригіналі нема, і допустив замість прикметника дієприкметник, і ті дві новості ввели в переклад сего рядка просто комічну суперечність, що „*spiące góry leżały bi. gnąc*“. Очевидно сим словам не може відповідати ніяке реальне явище. В перекладі третього рядка переборщено прикметник „височенна“, а іменник „скала“ подаю в множині числі, через що переклад із плястичного робить фантастичне. В перекладі дальших двох рядків зазначу лише дві зайві вставки: „*sam*“, що суперечить остатньому рядкови, де говорить ся про тисячі товаришів, і „*do piej*“, себто до скелі, чого в оригіналі нема, бож прикований до скелі чоловік не може рубати ту скелю, а такі кайданники бували приковані один до одного, щоб утруднити їм утеку, але ланцюх був на стілько довгий, що не спиняв їх у роботі.

У кожного чоло жите і жаль порили,
 І в оці кожного горить любови жар,
 ✓ А руки в кожного ланци мов гадь обвили,
 ✓ А плечі кожного до долу ся схилили,
 Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

В польськїм перекладі читаємо:

Każdego męża skroń poryły życia pługi,
 Lecz w oczach wiary blask i miłość płonie żarem.
 I każdą dłoń — jak wąż — okręcił łańcuch długi,
 I każdy z mężów zgiał swych twardych plec
 [kolczugi,
 Jak gdyby tłoczony był nieznany mu ciężarem.

В оригіналі сеї строфи слів 39, а в перекладі 40.
 В оригіналі вислов простий: „жите і жаль порили“,

в перекладі і образний: „rogułyżyc'a pług"; в другім рядку „горить любови жар" — переносний, але простий образ; у перекладі: „wiary blask i miłość płonie żłtem", отже замість одного аж три світляні вражіння. Як може ланцюх обкрутити долоню, сего не вмію собі уявити, а „twardych ples kolczugi", се вже — дарує шан. перекладач, — не поетичний образ, але проста безмислиця, ужита тільки для потреби риму. Так само не можу сказати, щоб у остатнім рядку сеї строфи слова „один страшний якийсь тягар" були щасливо перекладені фразою „nieznanym mi ciężarem". Орігінал зовсім не велить догадувати ся, що тягар, який давить каменярів, невідомий їм, а тільки зазначає, що він таємний, укритий, психічний.

У кожного в руках тяжкий зелізний молот,
І голос сильний нам з гори мов грім гримить:
„Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу отсю розбити".

В польськiм перекладі читаємо:

I nagle wszystkim nam wyrosły w ręku młoty,
I zagrzmiał mocny głos. Tak piorun żga obłoki!
„Uderzcie w skały pierś! Ni chłód, ni żar spiekoty
Niech nie wstrzymują was! Na trud! na krwawe
[poty!
Wam przeznaczone jest przewiercić pierś opoki".

Перший рядок перекладено зовсім невірнo, психологічно і фізично неправдиво, бо ж молоти ніякі ростини, аби могли вирости в руках. Руський вислов у другім рядку „грім гримить", се не поетичний образ, а найпростіша передача дійсного вражіння, коли натомісь польський вислів „piorun żga obłoki" — зовсім незвичайна і мабуть

у польськiм язицi доси невживана метафора. Так само ужите в остатнiм рядку сеї строфи слово „przewiercić“ — не відповідає гірничій працi при помочи молотів, а тільки такій же працi при помочи сверлів.

І всі ми як один підняли в гору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло.
І в тисячні боки розприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз по раз гримали о кам'яне чоло.

В польськiм перекладi читаємо:

W ten mig jak jeden mąż podnieśliśmy swe dłonie,
Tysiące młotów wraz o skałę załomocą,
A skała pęka, drży, tysiącem iskier zionie,
My wszyscy bijem wciąż w kamienną pierś i skronie
Z upartą, żadną ran, rozpaczną jakąś mocą.

В оригіналі слів 36, у перекладі 39. Рядки третій і четвертий перекладено дуже вільно, бо в оригіналі нема згадки про те, що скеля під ударами молотів „tysiącem iskier zionie“, але таку licentiam poëticam перекладача можна допустити. Натомість фразу „bijem wciąż w kamienną pierś i skronie“, замість „бемо скелю“ треба признати надужитєм образовости, а остатній рядок „Z upartą, żadną ran, rozpaczną jakąś mocą“, дає характеристику психологічно невірну. бо рішучість і завзяте в боротьбі або в тяжкій працi, се ще зовсім не бажане одержати в ній рани. Можна в розпалі боротьби або тяжкої працi не зважати на одержані рани, але се ще зовсім не бажане одержувати рани.

Мов водопаду рев, мов битви гук кровавий,
Так наші молоти гриміли раз у раз,

І пядь за пядею ми місця здобували.
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

В польськiм перекладі читаємо:

By wodospadów ryk, jak bitwy szczęk orężnej,
W granity wciąż i wciąż dzwoniły w takt oskardy;
I coraz nową pędź od skały niebosiężnej
Zdobywał tak nasz huf. Choć walki los potężnej
Kaleczył wielu z nas — młot walił w kamień
[twardy.

В оригіналі слів 35, у перекладі 40. При всій поетичній свободі перекладача переклад сеї строфи що до передання думок і образів можна назвати боздоганим.

І кождий з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яті в людей за сей кровавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люде,
Як ми пробем її та прорівняєм всюди,
Як наші кости тут під нею зогниють.

В польськiм перекладі читаємо:

A wiedział każdy z nas że sławy nie dosięże
Że naszych krwawych łez zapomni myśl ludzkości,
Że wówczas drogą tą podążą inni meże,
Gdy my przebijem ją, gdy skruszym tu orężę,
I gdy już w prochu tym wygniją nasze kości.

В оригіналі слів 41, у перекладі 40. Переклад другого рядка занадто свободний, так само в другій половині четвертого рядка від картини каменярьської праці перекладач перескакує до картини битви, що очевидно порушує одно-

цільність вражіння. „Das Bild wird verschwommen“, сказав би німецький критик на такий перескок.

- ✓ Тай слави-ж людської зовсім ми не бажали,
 Бо не герої ми і не богатири.
 Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
 На себе пута. Ми рабами волі стали,
 На шляху поступу ми лиш каменярі.

В польським перекладі читаємо:

Lecz czyśmy wyszli tu po wawrzynowe wieńce?
 Niech bohaterów skroń ozdobią wirydarze!
 A my — niewolni my, nie sławy namaszczenie,
 My z woli własnych dusz, wolności przyszłej
 [jeńce, —
 Co ten postępu szlak krwią znaczą, kamieniarze.

В оригіналі слів 34, у перекладі також 34. Не вважаючи на се ця строфа мабуть чи не найслабше перекладена з усіх. Втручене речення в другій строфі зовсім не відповідає тому, що сказано в оригіналі, а надто вислов „skroń ozdobią wirydarze“ полягає на очевиднім непорозумінню слова „wirydarz“, яке означає огорода, засаджений яриною. Так само рядки третій і четвертий досить незручно передають просто висловлену думку оригіналу, а остатній рядок без потреби бе на ефект фразою „ten postępu szlak krwią znaczą“, так що остатнє слово, головне в тій строфі і центральне в цілій поемі, тут виглядає як досить зайва прищипка. Коли би перекладач був троха уважнійше вчитав ся в сю строфу, був би відчув, що остатній її рядок має всі прикмети так званого ляпідарного сти-

лю, який вимагає суцільного, а не латаного перекладу.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розібємо скалу, роздробимо граніт,
Що кровю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове жите, добро нове у світ.

В польським перекладі читаємо:

I ufał każdy z nas, że swemi ramionami
Rozkruszy skały pierś, rozbije w puch granity:
Ze z własnej skrzepłej krwi i swemi pieszczelami
Zbuduje twardy bruk, a drogą tą za nami
Przyjść nowe życie ma i nowe jasne świty.

В оригіналі слів 30, у перекладі 39. Вислов у другім рядку перекладу „rozbije w puch granity” ні в яким раз не можна назвати щасливим; так само й остатній рядок перекладу, який замість „нового добра”, що приносить у світ доконане каменярської роботи, обіщує „нове jasne świty”, се зн. астрономічне явище, незалежне від людської праці, треба назвати переборщенням поетичної ліценції.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги гнівнії ти сердиті
І нас і нашу мисль і діло не клинуть.

У польським перекладі читаємо :

I wiedział każdy wój, co tam daleko w świecie
Porzucił z myślą... Dań dla wiecznych pęt
[męczeństwa...]

Ze matki nasze w łzach, że płaczą żony, dzieci —
I każdy świadom był, że na ten czyn nasz leci
Ze wszystkich stron, z ust swych i wrogów krzyk
[przekleństwa.

В оригіналі слів 41, у перекладі 46. Цікаво, що строфку, яка в оригіналі творить одно речення, перекладач уважав потрібним розбити на дві частини вставкою третього неповного речення: „Dań dla wiecznych pęt męczeństwa...“. що ані само для себе, ані в зв'язку з попереднім і слідуєчим не має ніякого значіння. О скільки знаю, ужите перекладачем у першій рядку сеї строфи слово „wój“ у значінню „воїн“ у польській мові не вживає ся, а вживає ся лише множене число „woje“.

Ми знали се, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвало ся і груди жаль давив.
Та сльози ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не опустив.

У польським перекладі читаємо:

A choć świadomość ta — najgorsza to udręka,
Choć nieraz naszą pierś rozraniał żal, zgryzota:
Przekleństwo, łzy i ból i ran piekących męka
Nie miały mocy tej.. i ani jedna ręka
Nie uschła od tych klątw, nie opuściła młota.

В оригіналі слів 39, у перекладі 38. У першій рядку сеї строфи перекладач сильно прибільшив міру чуття висловленого в оригіналі. Що опущеного і переслідуваного чоловіка, який при тім переконаний про свою правоту, іноді болить душа, се зовсім природна річ, але, ж не можна

сказати, щоб се була „najgorsza udręka“. Тай само слово „udręka“ являєть ся новотвором укованим мабуть тільки для риму. Два остатні рядки перекладено слабо й невірно. В оригіналі просто висловлено, що всі неприявні обставини „нас не відтягли від діла“. Перекладач якось не вдав передати се польськими словами. і сказав тільки „nie miału mosu tej“, а потім із сфери реальних явищ перескочив у сферу народніх вірувань, буцім то від проклять може когось усхнути рука, і так повстав остатній рядок його перекладу сеї строфи, невідповідний ані текстови, ані духови оригіналу.

І так ми далі йдем в одну громаду скуті
 Міцною думкою, а молоти в руках.
 Нехай прокляті ми і світом позабуті,
 Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
 А щастє всіх прийде по наших аж кістках.

У польським перекладі читаємо :

Tak wszyscy dążym wciąż. Przykuciliśmy do siebie
 Zamysłem świętym, młot w ramionach naszych
 [chrześci.
 Niech sobie mio'a świat przekleństwa, w piasku
 [grzebie,
 Nie spoczniem, póki młot tą ścianą zakolebie...
 Po czaszkach naszych głów przyjsć musi
 [wszystkich szczęście!

В оригіналі слів 35, у перекладі 37. Три остатні рядки сеї строфи перекладені дуже слабо. Третій рядок зложений із двох речень, із яких перше містить у собі непорозумінє: „Niech sobie miota świat przekleństwa“ може значити поперед усього: „Нехай світ про-

клинає сам себе!" Слова ж „w piasku g-zebie“, се очевидно уривок другого речення, в яким пропущено слова „pięch nas“, що надавали би йому сяке таке значінє. Цілий же сей рядок треба назвати дуже нещасливою передачею слів оригіналу: „Гехай прокляті ми і світом позабуті“. Так само четвертий рядок перекладу мов навмисне майже нічим не пригадує відповідного рядка оригіналу, якого слова, знов держані в ляпідарнім стилі: „Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі“, зовсім не відповідають польським словам: „Nie sproczniem, róki młot tą ścianą zakolebie“, помннаючи вже те, що в тім реченю пропущено слово „pie“ (повинно бути: Nie sproczniem, róki młot tą ścianą nie zakolebie), а допущено фзичну неправдоподібність, що молот може захитати величезну скелю. Так само не можна назвати щасливою передачу руських слів: „по наших кістках“ польськими „po czaszkach naszych głów“; а чи по тих кістках чи черепях справді мусить прийти щастє людськості, як підсуває мені перекладач, сего я не міг сказати.

Думаю, що після сего розбору уважний читач зможе виробити собі власний суд про мій вірш і про його польський переклад. Я обмежу ся тим, що подам іще деякі спостереження про різниці між оригіналом і перекладом. В оригіналі всіх слів ужито 388, а в перекладі 426, т. є. о 27 слів більше. Різниця, як бачимо, досить велика, бо пегеходить обєм одної строфи, що має пересічно 35 слів. В оригіналі іменників 109, прикметників 46, а дієслів 49; у перекладі іменників 14, прикметників 59, а дієслів 57. Як бачимо, особливо в іменниках різниця дуже значна, тому, що перекладач дуже часто прості речення замінював складаними та образовими. Обчислюючи процентіві відносини іменників, прикметни-

ків і дієслів до загального числа слів у обох творах бачимо, що в оригіналі іменники творять 25·37%, прикметники 11·56%, а дієслова. 12·31%, коли натомість у польським перекладі іменники творять 33·36%, прикметники 13·84% а дієслова 13·38%. Зчисляючи разом слова сих трьох найважніших категорій бачимо, що в оригіналі вони творять лиш троха менше як половину всіх (49·24%), коли натомість у перекладі вони творять майже дві третини всіх слів, бо 60·88%. Решта в однім і другім тексті йде на слова побічні, такі, як заіменники, прислівники для означення місця та часу і злучники. Коли слова перших трьох категорій творять головну основу словесного твору, надаючи йому зміст і акцію, то слова другої категорії, се неначе тіньованє в малярстві, що оживляє і уплястичнює картину. Що в перекладі слова першої категорії так сильно переважають слова другої категорії, се спричинює зазначене вже при розборі перекладу перетяженє віршів змістом, затемненє картин і подекуди фальшованє контур. У сьому треба й бачити головні хиби перекладу, якому зрештою не можна відмовити талановитости, смілости в образowaniu та богацтва вислову.

Львів, дня 8—24 мая 1911.

372278

559

010

1793

Міжнародня Біб

виходить неперіод
книжечками під редакцією
і накладом ІВАНА ФРАНКА
у Львові.

І. І. Афанасьєв Чужбинський,
Українські поезії . . . 60 с.

Того самого автора вийшли у ви-
давництві „УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІО-
ТЕКА“ ось які твори:

Апулей, Амор і Псіхе (ч. 5.) 30 с.

Вишенський Іван, (ч. 10.) . 50 с.

Єлачіч Євген, Крайня північ
— вітчизна людськості,
переклад (ч. 14.) . . . 30 с.

Герцен Александер, Спомини
з еміграції (ч. 16.) . . . 20 с.

Менандер, Право дитини (ч.
15.) 20 с.

Платон, Сімполіон (ч. 17—18.) 40 с.

Франко Іван, Три святі гріш-
ниці (ч. 9.) 30 с.

Франко Іван, Цар і аскет (ч.
11—12.) 60 с.